

*Iz historije i teorije političke misli*Prijevod
UDK 32.01 (430.1)**Razvoj političke znanosti u SR Njemačkoj**

Klaus von Beyme

*Sveučilište u Heidelbergu***UVOD***

Premda je politička znanost u Saveznoj Republici Njemačkoj utemeljena relativno kasno, prošla su ona vremena sredine pedesetih godina kada je politički znanstvenik na povratku iz Berkeleya mogao reći: »Više ljudi predaje političku znanost na Berkeleyu negoli u čitavoj Njemačkoj!«¹ Danas je Njemačka prema broju nastavnika premašila sve ostale zemlje zapadne Evrope. U inozemstvu se ovakva kvantiteta ocjenjuje i kao kvaliteta, zbog ideološke i teorijske raznolikosti same discipline, koja je veća nego u Velikoj Britaniji ili SAD. Mjereći površnim objektivnim indikatorom sudjelovanja na kongresima Međunarodnog udruženja za političku znanost (IPSA), Savezna Republika Njemačka obično je četvrta prema broju sudionika (poslije SAD, Kanade i Velike Britanije), a prva među zemljama čiji jezik nije priznat kao službeni jezik IPSA-e.

STANJE POLITIČKE ZNANOSTI U 1945. GODINI

Nova disciplina imala je nekih korijena u njemačkoj intelektualnoj povijesti, premda čak ni Deutsche Hochschule für Politik, iz koje se razvio Otto Suhr Institut u Berlinu kao najveći odjel za političke znanosti u Njemačkoj, nije ekvivalentna Ecole des sciences politiques u Parizu ili London School of Economics and Political Science. Unatoč tome, stara njemačka »Staatswissenschaft« imala je stanovitog utjecaja na utemeljenje američke političke znanosti (Francis Lieber, J. W. Burgess, A. F. Bentley i Charles Merriam).

* Tekst je preveden iz Andrews, Willam G. (ed), »International Handbook of Political Science«, Westport Connecticut 1982. Tekst je naslovilo uredništvo; međunaslovi autorovi.

1 P. H. Merkl, Trends in German Political Science, *American Political Science Review* (1977): 1097.

Značajan »izvoz mozгова« posljedica je nacističkog vremena i ograničenja razvoja političke znanosti poslije rata. Eminentni znanstvenici s njemačkoga govornog područja, koji su emigrirali u SAD, nisu se vratili, među njima i Hannah Arendt, Karl Deutsch, Lewis Edinger, Heinz Eulau, Gottfried Dietze, Arnold Heidenheimer, Gerhard Loewenberg, Karl Loewenstein, Peter Merkl, Franz i Sigmund Neumann, Herbert Spiro, Leo Strauss i ostali. Tek se nekolicina vratila, kao Arnold Bergstraesser, Ossip Flechteim, Ernst Fraenkel, Carl J. Friedrich (dio vremena predaje u Heidelbergu), Ferdinand A. Hermens, Fritz Morstein Marx i Eric Voegelin. Otpor etabliranih znanosti novoj disciplini bio je značajan. On je izrastao među konzervativcima kao otpor i averzija prema »znanosti preobrazovanja« kojoj su sponzor bile američke okupacijske snage,² a među ostalim disciplinama zbog sumnjičenja kako se politička znanost »kiti perjem drugih znanosti«.

RAZVOJ POLITIČKE ZNANOSTI NAKON 1945. GODINE

Intelektualna struktura discipline

Sve do otprilike 1965. godine nova je disciplina političke znanosti iskusila ozbiljne teškoće kvalitativne naravi. Metodologijski postupci bili su pretežno provincijalni i zastarjeli. Gotovo da i nije bilo profesionalnoga znanstvenika s područja društvenih znanosti koji bi bio na raspolaganju za nastavu političke znanosti. U akademskoj reprezentaciji nove discipline prevladavali su pravnici, povjesničari i filozofi.

Izbor tema rastuće discipline bio je usko ograničen na domaće političke odnose, a teorija se obično izjednačavala s poviješću ideja. Profesionalizacija je porasla stvaranjem novih nastavnih mjesta i razvojem nove generacije obrazovane u društvenim znanostima. U usporedbi s Francuskom i Velikom Britanijom, »amerikanizacija« u pristupima i metodama bila je očigledna. Ipak, zahvaljujući protestnim kretanjima kasnih šezdesetih godina, bio je prekinut razvoj prema uskoj profesionalizaciji i jačanju bihevoralističkog pristupa.

Istraživanje u političkoj znanosti

Metodološki razvoj

U međuvremenu je politička znanost u Njemačkoj utemeljena, a rastuća metodološka sofisticiranost empirijskih studija zapažena je i u inozemstvu³. Na političku znanost utjecala je metodološka rasprava u srodnim disciplinama, koja se razvila u tradiciji njemačkih velikih rasprava, poput one o vrijednosnim sudovima između Maxa Webera i »Kathedersozialista«. Ali politička znanost nije bila vodeća unovom »Positivismus-Streitu« između sljedbenika Po-

² C. Schrenk-Notzing, *Charakterwäsche* (Stuttgart: 1965), p. 148; H. J. Arndt, *Die Besiegten von 1945* (Berlin: Duncker & Humboldt, 1978).

³ D. P. Conradt, »The Development of Empirical Political Science Research in West Germany«, *Comparative Political Studies* (October 1973).

ppera u Njemačkoj i neomarksističke frankfurtske škole,⁴ niti je doprinijela nečim što bi bilo nalik na debatu između Habermasa i Luhmanna u sociologiji.⁵ Politička znanost u Njemačkoj — čak više nego u SAD — ostala je ovisna o konceptima razvijenima u sociologiji i drugim društvenim znanostima. Ona se nije vinula u visoke razine apstrakcije i njezina teorija u Njemačkoj (izuzevši normativiste, ontologiju i štrausovce) usmjerena je uglavnom prema recepciji. Narr, Naschold i Senghaas, prije svih, zaslužni su za sažimanje i propagiranje američkih teorijskih pristupa, posebice sistemske teorije. Noviji, samostalniji pristup bio je razvijen u teoriji demokracije, koja je težila povezivanju sistemsko-teorijskog pristupa sa zamahom lijevoga demokratskog pokreta s kraja šezdesetih godina.

Njemačka politička znanost bila je vrlo fragmentarna u svome političkom izgledu i u svojim metateorijskim pogledima. Mogu se razlikovati četiri glavne škole:

- (1) Normativno-ontološka u Freiburgu pod vodstvom Arnolda Bergstraessera, koja se proširila u Münchenu (H. Maier i ostali) i koja je labavo povezivala »slobodne borce« poput Erica Voegelina, Wilhelma Hennisa i Nikolausa Lobkowicza.
- (2) Prva matica u političkoj znanosti formirana je od tradicionalnih liberalnih institucionalista kao što su Theodor Eschenburg, Carl J. Friedrich, Ernst Fraenkel, Ferdinand A. Hermens, Eugen Kogon ili Dolf Sternberger, koji teško da su predstavljali čvrsto formiranu i integriranu grupu sa zajedničkim ideološkim zaleđem, ali koji su imali ipak minimalni konsensus o normativnim implikacijama same discipline. Najveći je dio bio inspiriran američkom političkom znanosti.
- (3) Bihevioralisti, »method-conscious«, bili su koncentrirani u Kölnu (König, Scheuch) i Mannheimu (Wildenmann). Ovima se mogu pridodati i neki mlađi nastavnici iz Instituta za političke znanosti u Berlinu pod vodstvom Otta Stammera. Rad Petera Christiana Ludza o Demokratskoj Republici Njemačkoj najpoznatiji je u inozemstvu.
- (4) Marksistički orijentirani politički znanstvenici bili su također »slobodni borci« poput Wolfganga Abendrotha iz Marburga, Ossipa K. Fletcheima iz Berlina ili A. Gurlanda iz Darmstadta. Ove varijante nestalinističkog marksizma nisu postale najutjecajnija nova struja u mladoj generaciji nakon studentskog gibanja u kasnim šezdesetim godinama, već kritičko-dijalektička škola Maxa Horkheimera, Theodora W. Adorna i Jürgena Habermasa iz Frankfurta.

Već i prije rata njemački društveni znanstvenici težili su formiranju »škola« i uvijek su pokušavali pronaći filozofsko utemeljenje svoga rada koji bi, u protivnom, mogao izgledati izoliranim istraživanjem s opskurnom metodologijom. Nakon perioda nevjerovanja u apstraktnu filozofiju, što je bilo posljedica protestnog pokreta šezdesetih godina, novi val apstraktne deduktivne teorije zapljusnuo je političku znanost. Konfrontacija neomarksističkih

4-T. Adorno et al., *Positivismusstreit in der deutschen Soziologie* (Neuwied: Luchterhand, 1969).

5 J. Habermas and N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie?* (Frankfurt: Suhrkamp, 1971).

i etabliranih škola, koje su oni svodili pod zajedničku rubriku »pozitivizam« — ako nisu više voljeli izraz »buržajska znanost« — vodila je približavanju empiricista i normativnih štrausijanaca, barem u mnogim pitanjima regrutacije znanstvenih kadrova te u obrazovnim i sveučilišnim poslovima.

Novi val holističkih teorija preplavio je političku znanost. Na krajnje apstraktnoj razini, dedukcije aktualnih političkih procesa iz »zakona kapitala« postale su moda na način tipično njemačke »Ableitungsliteratur«, koje u svojoj skolastičkoj dimenziji nisu bile razumljive čak ni ostalim »zapadnim« neomarksistima, koji su imali utjecaja na svoje zemlje, poput Poulantzasa u Francuskoj ili Milibanda u Engleskoj. Tek nakon konzervativne reakcije, koja se u Njemačkoj često naziva i »Tendenzwende« (od 1972/73), ozbiljniji su se znanstvenici među »Staatsableiterima« vratili empirijskim problemima. Pristupi neomarksističke dedukcije i »policy science« (Offe, Grauhan, Hirsch, Ronge) čine glavni trend u kasnim sedamdesetim godinama.

Najznačajniji prilozi

Najznačajniji su se prilozi u njemačkoj političkoj znanosti tokom vremena promijenili. Liberali i normativisti — dva najznačajnija pristupa iz pedesetih godina — bavili su se pretežno institucijama. Središnji pojmovi bili su reprezentacija i parlamentarna vlada, posebice u Heidelbergu (Stenbergova škola) ili u Hamburgu — gdje je grupa mladih znanstvenika, poput Steffania, Bermbacha, Thaysena, osnovala prvi njemački časopis za parlamentarna zbivanja (»Zeitschrift für Parlamentsfragen«). Opozicija prevladavajućim parlamentarnim studijama došla je iz bihevioralističkih škola u Kölnu i Mannheimu, koje su se usmjerile na izbornu ponašanje. Škole Stenbergera i Hermensa bile su suglasne u tome da je njemačko proporcionalno izborno zakonodavstvo potrebno zamijeniti britanskim sistemom relativne većine.

S druge strane, i grana normative škole, kombinirana s institucionalnim pristupom, zalagala se za veći naglasak na studijama vlade. W. Hennis je polemizirao protiv parlamentarnih studija, uspoređujući politiku s ekonomikom. On je tvrdio da se politički znanstvenici u Njemačkoj ponašaju kao ekonomisti koji pokušavaju zamijeniti studij industrijske ekonomike i upravljanja studijem participacije i suodlučivanja. Ipak je postignut stvaran prodor prema modernoj analizi vlasti i upravljanja, ne toliko uz pomoć starih institucionalista, koliko uz mladu generaciju znanstvenika koji su prihvatili uvide američke »policy science« (kao što je F. W. Scharpf). Čak su i ljevičari započeli s istraživanjem parlamentarizma nakon prvotnih preokupacija poslijeratne političke znanosti. Neomarksistička kritika »buržuskih institucija« otvorena je pod lozinkom »rasprava o parlamentarizmu« (Agnoli, Euchner) i završila u prilično nehistorijskoj glorifikaciji sovjetskog sistema (u svojoj autentičnoj formi, a ne manipuliranoj od lenjinista). Tek su kasnije neomarksisti sasvim odustali od institucionalnog pristupa i vratili se apstraktnim dedukcijama institucija i procesa iz kretanja kapitala. Najuspješnija u očuvanju čiste marksističke tradicije bila je škola Elmara Altvatera u Berlinu, držeći se podalje od svakodnevnih svađa marksističkih sektii i razvijajući značajnu intelektualnu sofisticiranost, premda male političke relevancije.

Studije interesnih grupa bile su poslije rata najveća novina, a kako je u Njemačkoj vladala tradicija metafizičkog uzdizanja države iznad interesa i

interesnih grupa, one su otišle u svojevrsnu pretjeranost, posebice među pravnicima utjecajne škole Carla Schmidta, Ernsta Forsthoffa i Wenera Webera. Prva promatranja djelovanja interesnih grupa pozitivisti su započeli na institutu u Tübingenu (Eschenburg) i Berlinu (Stammer). Ljevičarski val ranih sedamdesetih godina doveo je do oštre kritike harmonijsko-ekvilibrjskih pretpostavki rane teorije interesnih grupa (Narr, Hirsch, Zeuner). Ponovno se naglašuje osnovni konflikt između kapitala i radnika, a studijama sindikata i radničkog pokreta daje se konfliktna orijentacija. Oni postaju sve izoliraniji od premisa istraživanja interesnih grupa (posebno u Marburgu pod Frankom Deppeom i ostalima i u Frankfurtu pod Brandtom, E. Schmidtom i njihovim suradnicima). Štoviše, golema količina znanstvene i kvaziznanstvene literature trebala se pojaviti u kasnim šezdesetim godinama.

Studije elita postaju popularne krajem šezdesetih godina; one su se djelomice zasnivale na podacima društveno-ekonomskog položaja (Zapf, P. C. Ludz, v. Beyme), a djelomice na »survey« istraživanjima (Wildenmann, Kaltefleiter, Herzog). U sedamdesetim godinama provedeno je mnogo manje istraživanja elita nego ranije. Jedan od razloga jest i u utjecaju neomarksističke misli, koja se bavila, prije svega, otkrivanjem ograničenja kasnog kapitalizma (Spätkapitalismus) na političke aktere, a manje empirijskim otkrivanjem utjecaja između ekonomske i političke elite.

Nedavna uvažavanja dostignuća »policy science« i neomarksističkog pristupa usmjerila su mnoge njemačke znanstvenike prema političkom outputu. Područja koja su ranije bila ignorirana od input orijentiranih znanstvenika postaju zanimljiva; socijalna politika, ekonomska politika, politika odgoja i obrazovanja i u najnovije vrijeme, pod utjecajem aktualnih potreba, politika tržišta rada. Ovakva skupina pristupa u političkoj znanosti i političkoj ekonomiji razvila je ekonomski orijentiran pristup u njemačkoj političkoj znanosti. Do šezdesetih godina samo je manji dio znanstvenika, koncentriranih u Berlinu u školi Gerta v. Eynerna, nastojao razviti ekonomsku teoriju politike pod naslovom »Politische Wirtschaftlehre«.

Komparativnu politiku uveli su emigranti, kao Fraenkel, Carl J. Friedrich ili Ferdinand Hermes. Oni su imali svoje sljedbenike u drugoj generaciji njemačkih političkih znanstvenika (v. Beyme, Kaltefleiter, Nohlen, Nuscheler, Steffani i drugi), ali je specijalizacija prema područjima istraživanja bila veoma slabo razvijena. Nije postojala ni jedna katedra za neko posebno područje. Čak su i specijalisti morali predavati sve i svašta; takva nespecijaliziranost bila je jednostavna na Zapadu. Interes je postojao samo za studije o Istočnoj Evropi, podržavan od političkih institucija, posebno u vrijeme hladnog rata. U najvećem broju instituta za proučavanje Istočne Evrope (Berlin, Köln, München) dominirali su pravnici i ekonomisti. Centri za studije Demokratske Republike Njemačke razvili su se u Berlinu i Erlangenu. Regionalne studije Trećeg svijeta bile su institucionalizirane za južnu Aziju (Heidelberg), istočnu Aziju (Bochum, Berlin), Afriku (Berlin), Bliski istok (Hamburg), Latinsku Ameriku (Freiburg, Hamburg, Bielfeld), ali s minornim doprinosom političkoj znanosti.

U izvještaju Njemačkog udruženja za istraživanja (Deutsche Forschungsgemeinschaft) 1961. godine prvi puta se zahtijevaju tri profesorska mjesta političkih znanosti za svaki institut. Treći je trebao biti specijalist iz međunarodnih odnosa (Lepsius 1961). Tek osnivanjem Instituta za istraživanje mira

razvija se specijalizacija u međunarodnim odnosima. Najosmišljeniji i najstimulativniji bio je ustanovljen u Frankfurtu (Hesenška fondacija za istraživanje mira i konflikata). Interdisciplinarni impuls (koji je mobilizirao ne samo društvene znanstvenike u užem smislu, već i teologe, pedagoge, psihologe i povjesničare) rezultirao je profesionalizacijom ove grane u okviru političke znanosti. Premda je istraživanje mira bilo inicirano pod utjecajem kritičkog pristupa frankfurtske škole, koja je koristila rezultate istraživanja lijevih sljedbenika Freuda o agresivnosti ili frejdovaca-marksista u okviru političke psihologije (Senghaas), sukob je započeo početkom sedamdesetih godina u težnji da se objasni karakter istraživanja mira u skladu s marksističkom političkom i ekonomskom teorijom. Tradicionalnija istraživanja razoružavanja bila su za neko vrijeme u defenzivi (Czempiel, Forndran). Istraživački je interes bio usmjeren prema unutrašnjim aspektima međusobne povezanosti naoružanja i militarizma (U. Albrecht, H. Haftendorn, F. Vilmar) ili pak prema vanjskim aspektima međunarodnoga klasnog sukoba, revolucionarnih pokreta, teorije imperijalizma (E. Krippendorff, D. Senghaas), uzrocima ratova (K. Gantzel, E. Weede) ili međunarodnih organizacija (V. Rittberger).

Nastava političke znanosti

Najveća je razlika njemačkog prema američkom sveučilišnom sistemu u nepostojanju razvijenog sistema poslijediplomskog studija. Tek nekoliko posebnih programa u Njemačkoj zaslužuju naziv »graduate studies«. Umjesto njih, još uvijek je uobičajena arhaična metoda individualnog nadzora sveučilišnih profesora nad izradom doktorske teze. To se provodi uglavnom neinstitucionaliziranim načinom bilateralnih kontakata ili povremenih sastanaka na posebnim seminarima za kandidate doktora znanosti.

U Njemačkoj rijetko postoje departmani za političku znanost. Samo instituti u Berlinu i Münchenu dovoljno su veliki i diferencirani da bi mogli biti departmani. Politička znanost na njemačkim je sveučilištima uključena u različite fakultete, ovisno o lokalnoj tradiciji. Najčešće su kombinacije s departmanima za ekonomiju, filozofiju, historiju ili druge društvene znanosti.

Broj katedri je u periodu između 1960. i 1970. godine udvostručen. U 1976. godini postojala su 133 profesorska mjesta, a ako se tome pribroje odgovarajuća mjesta na visokim pedagoškim školama i u drugim akademskim institucijama, dobivamo dvostruko toliko mjesta na najvišoj razini. Broj nastavnog osoblja značajno bi porastao ako bismo tu uključili suradnika i asistentska mjesta. Između 1970. i 1973. osnovano je 13 novih sveučilišta na kojima je otvoreno mnogo više nastavnčkih mjesta iz političke znanosti nego što ih je bilo na tradicionalnim sveučilištima. Što se tiče sadržaja nastave političke znanosti, ne postoje tako poznate studije kao, primjerice, u SAD (kod Somita ili Tanenhausu). Ako ponuđene nastavne programe na njemačkim sveučilištima promatramo kao indikator promjene fokusa i značaja pojedinih područja, uspoređujući ih sa sličnim indikatorima u SAD — gdje najviše prestiža uživa komparativna politika — nalazimo slično, najviše, vrednovanje komparativne politike.

Značajna razlika prema SAD jest veće vrednovanje političke teorije. U toku pedesetih godina ona je potpadala pod povijest ideja, a u sedamdesetim integrirana je u modernu teoriju i metodologiju. Porasla je važnost kom-

parativne politike i moderne političke teorije, a opao je značaj povijesti ideja. Blago je porasla i važnost međunarodnih odnosa.

Predmeti predavani na njemačkim sveučilištima, u %

Semestar	Teorija i političke ideje	Komparat. politika	Polit. sociolog. ekonomika	Međunar. odnosi
1950.	18,2	32,9	28,0	20,7
1960.	29,9	34,1	10,2	25,6
1970.	18,7	50,5	11,5	19,1
1975.	19,8	40,1	20,1	21,5

Izvor: A. Mohr, *Anfänge zu einer Materialien Analyse, (Disseration, Heidelberg, 1977) str. 90.*

Ovi podaci prosjek su Savezne Republike Njemačke. Oni prikrivaju goleme razlike koje postoje u pojedinim regijama. To su razlike u specijalizaciji nastavnog osoblja pojedinih sveučilišta i razlike u nastavnim kolegijima koji se predaju na različitim obrazovnim stupnjevima. One variraju s obzirom na zakonodavstvo različitih njemačkih pokrajina (Länder) i njihovih obrazovnih politika.

Samo nekoliko sveučilišta ima dovoljno nastavnih kolegija koji omogućuju uravnoteženu diferencijaciju predmeta. Još ih manje ima uravnoteženi odnos teorijskih pozicija i političkih nazora.⁶ Linija duž rijeke Maine približno određuje i podjelu zemlje na sjever i jug. Sveučilišta sjeverno od Maine pretežno potiču neomarksistički pogled na političku znanost (kao u Frankfurtu, Marburgu, Bremenu, Oldenburgu). Najpoznatija iznimka od tog pravila jest Köln gdje dominira konzervativni nazor. Južnije od Maine preteže normativna i pozitivistička orijentacija, a jedina iznimka je nedavno osnovano sveučilište u Constanci.

Do sredine sedamdesetih godina najveći se broj studenata političke znanosti usmjeravao prema nastavničkom pozivu na visokim školama. To je najznačajnija razlika u nastavi političke znanosti prema SAD i ostaloj zapadnoj Evropi. Sasvim je mali postotak onih koji su diplomirali (a nisu time stekli i pravo na nastavnički poziv) koji se uspio zaposliti u državnoj upravi. Čak i nakon što je veliki broj društvenih znanstvenika ostvario političke karijere, savezno i pokrajinsko zakonodavstvo i propisi o upravi diskriminiraju diplomirane politologe. Oko četvrtine diplomiranih ili doktora znanosti zaposlilo se na sveučilištima, postotak koji naglo opada u kasnim sedamdesetim godinama.⁷

Budući nastavnici obično studiraju političke znanosti u kombinaciji s jednim ili dva druga predmeta nekadašnjih humanističkih fakulteta (najčešće filozofiju i povijest), tako da je stupanj specijalizacije obrazovanja za nastavu javne uprave prilično nizak. Štoviše, u nekim pokrajinama nastavu održavaju nastavnici bez formalnog obrazovanja u političkoj znanosti. Monopol na obrazovanje ovih kadrova ima samo departman za političke znanosti u pokrajini Baden-Württemberg. U nekim drugim pokrajinama udio političke

6 Arndt, *Besiegten.*

7 D. Hartung et al., *Politologen im Beruf* (Stuttgart: Enke, 1970).

znanosti je ispod 20⁰/₀ i najveći dio nastave imaju ekonomisti i sociolozi (Sjeverna Rajna — Westphalia).

Tokom sedamdesetih godina došlo je do poboljšanja kvalitete nastave predavanih predmeta, posebice u obučavanju studenata u didaktičkim vještinama. Ovaj uspjeh napose se odnosi na nastavnike u osnovnom obrazovanju, a manje na buduće nastavnike na visokim školama i sveučilištima.⁸

Aktivnosti udruženja

Udruženja. Njemačko udruženje za političku znanost osnovano je kasnih četrdesetih godina uz pomoć emigranata koji su radili za američke okupacijske snage. Uz stalan rast članstva, Udruženje sada broji oko 800 članova, koji su najvećim dijelom nastavnici na sveučilišnoj razini. Uz ovo, uglavnom znanstveno usmjereno udruženje postoji i posebno udruženje nastavnika u srednjim i višim školama, kao i za diplomirane politologe u drugim profesijama.

Časopis i specijalizirane publikacije. Časopis »Politische Vierteljahresschrift« izdaje Njemačko udruženje za političku znanost od 1960. godine. Glavni mu je konkurent »Zeitschrift für Politik« s pola stoljeća tradicije. Trenutno je ovaj časopis uglavnom forum za normativiste i konzervativnije znanstvenike na tom području. Kritička škola iz sedamdesetih godina pokrenula je časopis »Leviathan« oko kojeg su se ubrzo okupili lijevi nastavnici i znanstvenici, oni što u SAD čine tzv. »caucus« grupe. Za nekoliko je godina ovaj časopis tiražom premašio službeni časopis udruženja. Beznačajni časopis »Berliner Zeitschrift für Politologie« ljevičari su transformirali u časopisu »Sozialistische Politik«. Drugi lijevo orijentirani časopisi, kao »Das Argument« ili »Probleme des Klassenkampfes«, samo djelomično uređuju politički znanstvenici. Od 1974. godine Njemačko udruženje za političku znanost objavljuje godišnjak »German Political Studies« prema uzoru na »Scandinavian Political Studies« (Sage, Beverly Hills, London).

POLITIČKA ZNANOST I SVIJET POLITIKE

Utjecaj političkih zbiljanja na političku znanost

Najutjecajniji je događaj na političku znanost normativno preodgajajuća koncepcija političke znanosti s ciljem da pridonese preobrazbi zapadnonjemačkih intelektualaca u dobre demokratske građane. Pod različitim zastavama, ali s istim ciljem, udružili su se neoaristotelovski pristup normativne škole i liberalni institucionalisti.

Drugi veliki utjecaj na političku znanost posljedica je protestnog pokreta. U društvenim znanostima dolazi do potpune polarizacije, koja je podržavana i jačanjem konflikta između nove vladajuće koalicije (SPD-FDP) i kršćansko-demokratske opozicije. Posljedice su, s jedne strane, lijeva orijentacija mnogih mladih znanstvenika i protureakcija onih koji su se suprotstavljali hegemonističkim ciljevima neomarksista, s druge strane. Neki su se organizirali u Udruženje za obranu slobode znanosti (Bund Freiheit der Wissenschaft), po-

⁸ P. Ackerman, *Politiklehre-Ausbildung* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1978), p. 44.

nekad nazivanog i »profesorski pužadizam«. Bila je zaustavljena snažna horizontalna pokretljivost, koja je prijašnjih godina obilježavala njemački sveučilišni sistem, posebno u političkoj znanosti. Koptacija prema političkim nazorima postaje sve češća. U vrijeme reakcije konzervativista (Tendenzwende), revolucionarni zahtjev za hitnom realizacijom principa u političkoj praksi — dekretom predsjednika vlade protiv radikala (Berufsverbot) — imao je za mlade političke znanstvenike ozbiljnih posljedica. Čak su i bivši liberali počeli precjenjivati subverzivnu opasnost lijevih grupa.⁹ S druge strane, neomarksisti i dobar dio liberalnog tiska u inozemstvu preuveličavali su opseg ograničenja pluralizma u Saveznoj Republici Njemačkoj. U odnosu na broj glasova za različite komunističke partije, njemačka politička znanost ima više zaposlenih marksista na sveučilištima nego što ih je u departmanima za političku znanost u većini drugih zemalja zapadne Evrope. Podjela zemlje i primjer autoritarne verzije socijalizma na njemačkom tlu, DR Njemačka, ima za posljedicu izuzetno slabe pozicije marksista orijentiranih prema grupama vjernih Moskvi — za razliku od onih zemalja Evrope gdje je eurokomunizam ideologija dominantne komunističke partije.

Politički znanstvenici i politika

Njemačka tradicija poznaje oštro razlikovanje između intelektualaca i države, što nije tipično za ostale zemlje zapadne Evrope. Samo je nekolicina starijih velikana, političkih znanstvenika, bila aktivno uključena u politiku, kao što su bili Karl Schmid ili Theodor Eschenburg. Tek kada su tendencije promjene moći djelovale na položaj političkih znanstvenika u kasnim šezdesetim godinama, veći je broj mladih specijalista postao aktivan u politici. Simpatije većine pripadale su SPD, čak i nakon »Tendenzwende«, što je značajna razlika prema većini ostalih njemačkih sveučilišnih profesora.

Nakon 1969. godine aktivno sudjelovanje u politici postalo je mnogo češće. Nastavnici društvenih znanosti najčešće su, ako su uspjeli ući u političku elitu, postajala ministri obrazovanja, (v. Friedenburg, SPD, u Hessenu; v. Oertzen, SPD, u Donjoj Saskoj; Vogel, CDU, Rajna-Palatin; Glatz, SPD, u Berlinu). Neki političari koji su diplomirali političke znanosti postali su predsjednici vlada pokrajina, poput Kohla i Vogela, Schütza i Stablea (Berlin). Šef Kršćansko-demokratske opozicije, Helmut Kohl, doktor je političkih znanosti (Heidelberg). Ali u priručnicima parlamenta on se radije izjašnjava kao »Staatswissenschaftler«, što ukazuje da politička znanost ima relativno nizak ugled u sferi politike. U cjelini, horizontalna mobilnost između karijere političkog znanstvenika i profesionalnog političara opala je u vrijeme Schmidtove vlade. Dominacija pravnika u politici i državnoj upravi nije bila ugrožena privrednim prodorom društvenih znanosti.

Odnos između vlade i discipline

Odnosi između vlade i političke znanosti bili su pretežno vrlo slabi. Razvoj političkog sistema Savezne Republike Njemačke u doba Adenauera tekao je mimo preokupacija većine političkih znanstvenika. Najveći doprinos, u obliku

⁹ K. Sontheimer, *Das Elend unserer Intellektuellen: Linke Theorie in der Bundesrepublik Deutschland* (Hamburg: Hoffman & Campe, 1976), p. 154.

savjeta vladinim agencijama ili u mješovitim odborima, davan se u komisijama za reformu izbornog zakonodavstva (1955, 1968), koje su bile sklone sistemu relativne većine. Ali, zbog političkih prepreka, te preporuke nisu uzete u obzir. Drugo područje suradnje bila je reforma upravnog sistema. Najveći je broj specijalista za unutrašnju politiku do 1968. godine bio konzultiran. Samo manje promjene (uvođenje parlamentarnih državnih sekretara, smanjenje broja ministara u saveznom kabinetu) bile su provedene. U najznačajnijim komisijama za ustavne promjene, koje su izdale svoj izvještaj 1976. godine, bio je zastupljen samo jedan politički znanstvenik (Scharpf). Sačuvana je stara prevlast ustavnog prava u svim krupnijim promjenama. Neki su politički znanstvenici imali stanovitu ulogu u raspravama o reorganizaciji teritorija pokrajina, fiskalnoj reformi, reformi federalnog sistema, ali su bili u manjini spram pravnika i birokrata.

Pozicija Savezne Republike Njemačke na granici prema komunističkom bloku dovela je do različitih restrikcija za komuniste koji žele ući u državnu službu. To je proizvelo i jednu vrst antimarksističke ideologije, u okviru triju političkih partija u Bundestagu, na temelju površnog razumijevanja Popperova kritičkog racionalizma. To je uzelo maha prvo u FDP, zatim u SPD, kasnije se čak i moderno krilo CDU suprotstavilo konzervativizmu katoličke ideologije (Biedenkopf, Geissler, Kohl). U ovome ideološkom pokretu tipa «rent-a-Popper» politolozi su također imali svoj udio.¹⁰ Neki bivši nastavnici političke znanosti utjecali su unutar lijevog krila SPD — nakon pragmatškoga godesberškog programa — na pokušaje obnove rasprave o dugoročnom programu (Orientierungsrahmen 1985), uključivši pri tome lijeve i neomarksističke ideje (Oertzen, Steffen).

U njemačkome istraživačkom sistemu ne postoje instituti za političke analize izvan sveučilišta. Max Planck Gesellschaft ne sadrži nijedan jedini institut društvenih znanosti. Postojao je pokušaj da se pod različitim imenima razviju projekti iz sociologije i političke znanosti pod vodstvom von Weizsäckera i Habermasa na Max Planck institutu u Stanbergu. Političke znanstvenike zapošljavaju i instituti kojima upravlja vlada u funkciji savjetodavca njezinim agencijama, kao što su »Wissenschaft und Politik« fondacija (Ebenhausen) ili Institut za sovjetske studije u Kölnu. Po prvi je puta politička znanost dobila mogućnost dominacije u radu nove fondacije savezne vlade, Centra za znanost u Berlinu (Wissenschaftszentrum). Među direktorima odjela vodeći su znanstvenici (Karl Deutsch, Frieder Naschold, Fritz Scharpf).

SADAŠNJE STANJE I BUDUĆI IZGLEDI POLITIČKE ZNANOSTI

U vrijeme reforme entuzijazam je bio praćen povećanim statusom i ugledom političke znanosti. Na mnogim sveučilištima broj studenata političke znanosti nadmašivao je broj povjesničara. Nakon konzervativnog protuudara, zaustavljen je boom u političkoj znanosti. Mladi znanstvenici suočili su se sa znatno povećanim poteškoćama u pronalaženju zaposlenja. Polarizacija unutar discipline slabila je krajem sedamdesetih godina. Više ne postoji opasnost ci-

10 H. Spinner, *Popper und die Politik* (Berlin: Dietz, 1978), 1 : 39.

jepanja Njemačkog udruženja za političku znanost zbog političkih ili meta-teorijskih sukoba. Prošlo je vrijeme apstraktnih dedukcija u ime systemske teorije ili nekog oblika neomarksističke »teorije države«. Napori su ujedinjeni na razvoju empirijskih studija, prije svega na području »policy science«. Ali, isto tako, i na zapostavljenim temama kao što su političke partije ili sistem reprezentacije. U izbornim studijama napuštaju se tradicionalna preuzimanja iz britanske škole (Nuffield) ili različitih dostignuća američke politologije. Razvijaju se kritički kreativni koncepti, bolje prilagođeni evropskoj političkoj znanosti od onih uvezenih iz SAD.¹¹ Premda se polarizacija smanjuje, pluralizam je sačuvan u većem stupnju nego u većini zapadnoevropskih zemalja. U tome, bez sumnje, jest najplodniji potencijal njemačke političke znanosti.

Preveo s engleskoga:

Ivan Grdešić

IZABRANA LITERATURA

- Ackerman, P. *Politiklehre-Ausbildung*, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1978.
- Adorno, Th. et al. *Der Positivismusstreit in der deutschen Sociologie*, Neuwied: Luchterhand, 1969.
- Arndt, H. J. *Die Besiegten von 1945. Versuch einer Politologie für Deutsche samt Würdigung der Politischen Wissenschaft in der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Duncker & Humboldt, 1978.
- von Beyme, K. »Bibliographical Essay on the State of Research in Political Science in the Federal Republic of Germany.« In *German Political Studies*, edited by K. von Beyme. Vol. I, pp. 253—84. Beverley Hills: Sage Publications, 1974.
- . *Die politischen Theorien der Gegenwart*, 3d ed. Munich: Piper, 1976.
- Blanke, B. et al. *Kritik der Politischen Wissenschaft*, Frankfurt: Campus, 1975.
- Caciagli, M. »Il dibattito politologico nella repubblica federale tedesca«. *Rivista italiana di Scienza politica* (1976): 561—87.
- Conradt, D. P. »The Development of Empirical Political Science Research in West Germany«. *Comparative Political Studies* (October 1973): 380—91.
- Esser, J. *Einführung in der materialistische Staatsanalyse*. Frankfurt: Campus, 1975.
- Grauhan, R. »Zur Ausbildungs—und Berufssituation von Politologen in der BRD.« *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft* (1976): 425—36.
- Haberman, J. and Luhmann, N. *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie?* Frankfurt: Suhrkamp, 1971.
- Hartung, D. et al. *Politologen im Beruf*. Stuttgart: Enke, 1970.
- Kastendiek, H. *Die Entwicklung westdeutschen Politikwissenschaft*. Frankfurt: Campus, 1977.
- Lehner, F. »Nostalgie einer Disziplin oder die Revolution, die nie stattgefunden hat«. *PVS* (1974): 245—56.
- Lepsius, M. R. *Denkschrift zur Lage der Soziologie und der Politischen Wissenschaft, im Auftrage der Deutschen Forschungsgemeinschaft*. Wiesbaden, 1961.
- Maier, H. *Politische Wissenschaft in Deutschland*. Aufsätze zur Lehrtradition und Bildungspraxis. Munich: Piper, 1969.
- Merkel, P. H. »Trends in German Political Science«. *American Political Science Review* (1977): 1097—1108.

¹¹ K. von Beyme, ed., *German Political Studies*, vol. 3 (Beverly Hills: Sage, 1978).

- Mohr, A. »Anfänge zu einer materialen Analyse der westdeutschen Politikwissenschaft, dargestellt an den Determinanten der Institutionalisierung und der Lehre«. Mag. Dissertation, Heidelberg, 1977.
- Narr, W. D. »Entwicklung der Politologie—Entwicklung der Gesellschaft«. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* (1970): 98—120.
- et al. *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie: Neue Beiträge zur Habermas-Luhmann-Diskussion*. Frankfurt: Suhrkamp, 1974.
- Naschold, F. *Politische Wissenschaft: Entstehung, Begründung und gesellschaftliche Einwirkung*. Freiburg: Albert, 1970.
- Oberdörfer, D., ed. *Wissenschaftliche Politik*. Freiburg: Albert, 1962.
- Pfotenhauer, D. »Conceptions of Political Science in Germany and the U.S. 1960—1969.« *Journal of Politics* (1972): 555—601.
- Sontheimer, K. *Das Elend unserer Intellektuellen: Linke Theorie in der Bundesrepublik Deutschland*. Hamburg: Hoffmann & Campe, 1976.
- Spinner, H. *Popper und die Politik*. Vol. I, Berlin: Dietz, 1978. Chapter I.
- Szlapczynski, J. *Nauka o polityce w RFN*. Warsaw: PWN, 1976.